IX. Jahrgang. November—Dezember. No. 6.

Zeitschrift für HEBRÆISCHE BIBLIOGRAPHIE

Unter Mitwirkung namhafter Gelehrter herausgegeben von Dr. A. Freimann.

Redaktion: Dr. A. Freimann
Frankfurt a. M.
Langestr. 15.

Verlag und Expedition:
J. Kauffmann
Frankfurt am Main
Börnestrasse 41.
Telephon 2846.

Jährlich erscheinen 6 Nummern.

Abonnement 6 Mk. jährlich.

Literarische Anzeigen werden zum Preise von 25 Pfg. die gespaltene Petitzeile angenommen.

Frankfurt a. M. | Die hier angezeigten Werke können sowohl durch den Verlag dieser Zeitschrift wie durch alle anderen Buchhandlungen bezogen werden. | 1905.

Inhalt: Einzelschriften: Hebraica S. 161/163. — Judaica S. 163/176. — Gottheil: Bible Mss. in the Roman Synagogues S. 177/184. — Freimann: Typographisches S. 184/185. — Steinschneider: Miszellen und Notizen S. 186/189. — Marx: Bibliographische Miszellen S. 189/191.

I. ABTEILUNG.

Einzelschriften.

a) Hebraica.

BLOCH, M., שערי תורת התקנות, Die Institutionen des Judentums nach der in den talmudischen Quellen angegebenen geschichtlichen Reihenfolge geordnet und erläutert. III. T. Budapest, [Druck v. J. Fischer, Krakau], 1905. (4) 124 (4) S. 8⁰.

FEIERBERG, M. S., קובץ ספוריו וכתביו, Sammlung von Erzählungen und Aufsätzen. Krakau, Druck v. J. Fischer, 1904. (4) XXXIV u. 145 S. 8⁰ (mit Bildnis des Verfassers).

[GEBETE], שיר ושבחה, Zusammenstellung aller auf dem Almemor vorzutragenden Gebete. Rödelheim, Druck u. Verlag v. M. Lehrberger u. Co., 1905. 28 S. 4⁰. M. 3.50.

[Davon sind 15 Exemplare auf Pergament abgezogen.]

[GEBETE], אהבת הקדמונים, enth. die Pesach Hagada und Gebräuche

der Orte Bou-Saâda und Gardeia (Algier), mit arab. Uebersetzung nebst einer Anzahl von Pijutim, hebr. u. arab. Livorno, Druck v. Benamozegh, 1904. (1) 56 Bl. 8⁰.

HEUMANN, A. J., סדרים והתרבות, Vorschläge zur Verbesserung der Lage der Juden in Galizien. Krakau, Selbstverlag, 1904. 58 S. 8⁰.

JOSEF ibn KASPI., משנה כסף, Weitere Zwei Schriften. Die beiden Pentateuch-Kommentare טירת כסף oder ספר הסוד und מצרף לכסף. Nach Handschriften zum ersten Male herausg. und mit textkrit. u. erläuternden Anmerkungen versehen von J. *Last*. 1: Pressburg 1905. X, 176 S. 2: Krakau 1905. IX, 331 S. 8⁰ (Komm.- Verlag M. Poppelauer, Berlin). M 10.

MARGULIES, CH., ספורים וציורים, Erzählungen u. Skizzen. Warschau, Selbstverlag, 1905, 63 S. 8⁰.

MARX, A., סדר עולם, Seder ‘Olam (Cap. 1—10) nach Handschriften u. Druckwerken herausg., übers. u. erklärt. (Diss. Königsberg i. Pr.) Berlin, Druck v. H. Itzkowski, 1903. XXXIV, 35, 21 S. 8⁰.

PETACHJA aus Regensburg, סבוב, Die Rundreise. Nach einer Handschrift, den älteren Ausgaben u. anderen Druckwerken edirt u. übersetzt, m. Anmerkungen u. Einleitungen versehen von *L. Grünhut*. 2 Teile in 1 Bde. Jerusalem 1904. Komm.-Verlag J. Kauffmann, Frankfurt a. M., 1905). VI, 50, 18 u VI, XVIII, 52 S. 8⁰ m. 1. Karte M. 3.—

RATNER, B., אהבת ציון וירושלים, Varianten und Ergänzungen des Textes des Jerusalemitischen Talmuds nach alten Quellen und handschriftlichen Fragmenten ediert mit kritischen Noten und Erläuterungen versehen. Traktat Schewiith. Wilna, Selbstverlag, 1905. (4) 118 S. 8⁰.
[Vgl. oben S. 7.].

[SCHLESINGER, J.], תוספות בן יחיאל, ausführlicher Kommentar über Tana debé Elijahu Rabba. Jerusalem, Druck v. J. N. Lewi, 1905. (2) 124 Bl. 2⁰.

SEMJATIZKI, A., שלום התלמיד, Verhaltungsmassregeln für den Schüler. Odessa, Verlag Morijah, 1905. 35 S. 12⁰.

SILBERSTEIN, D., J., יד דוד, Predigten über den Pentateuch sowie Vorträge für die Festtage. Waitzen, Druck v. Kohn, 1905. (4) 88 Bl. 8⁰.

TALMUD, der Jerusalemische, תלמוד ירושלמי, nach rabb. handschriftlichen Noten bearbeitet und korrigiert, mit einem wissenschaftlichen logischen Commentar (so!) versehen von S. Friedländer.

T. I. Jevomoth. S.-Váralja, Selbstverlag, 1905. (6) 155 (2) Bl. 4⁰.

[Fr. kündigt in der Vorrede u. einem besonderen Blatt an, dass er unter ganz romantischen Umständen in den Besitz einer dem Verf. des שרה יהושע gehörenden Handschrift des Jeruschalmi zum Abschnitt Kodaschim gekommeu sei. Wir kommen darauf zurück].

WECHSLER, M., יידישע געשיכטע, Jüdische Geschichte. Heft 1: von der Zeit des Isak Alfasi bis Maimonides. Heft 2: Maimonides. New-York, Selbstverlag, 1902. 72 u. 20 S. 8⁰.

—, —, משה ידבר, Predigt vor dem Schofarblasen. New York, Selbstverlag, 1902. 14 S. 4⁰.

—, —, ברכת משה, Erläuterungen biblischer Stellen. New York, Selbstverlag, 1902. 16 S. 4⁰.

---

b) Judaica.

ADAMS, J., The Minor Prophets. (Bible classprimers). New-York Scribner, 1902. 111 S. 20 c.

ANDORN, S., Die Psalmen im Religionsunterricht. Vortrag. Rödelheim, M. Lehrberger u. Co., 1905. 14 S. 8⁰. M. 0,30.

AUERBACH, J., Biblische Erzählungen f. die israel. Jugend. Mit einer Karte v. Palästina Kleine Ausg. 4. durchgesehene Aufl. Berlin, M. Poppelauer, 1905. V, 248 S. 8⁰. M. 1,60.

BACHER, W., Die exegetische Terminologie der jüdischen Traditionsliteratur. 2. (Schluss)-Teil. Die bibel- und traditionsexegetische Terminologie der Amoraeer. Leipzig, J. C. Hinrichs, 1905. VI, 258 S. 8⁰ vollständig in 1 Bd. M. 19,50.

BALABAN, Majer. Josephus Flavius, charakterystyka czlowieka i historyka na tle wspólczesnych wypadków. Lemberg 1904. 32 S. 8⁰.

[„Josephus Flavius, seine Charakteristik als Mensch und Historiker auf Grund der Zeitereignisse“.]

BALAKAN, D., Die Sozialdemokratie u. das jüdische Proletariat. Czernowitz, H. Pardini, 1905. 64 S. 8⁰. M. 0.80.

BALTZER, J. P., Hebräische Schulgrammatik für Gymnasien. 4. Aufl. Stuttgart, J. B. Metzler, [1905.] VII, 143 S. 8⁰. M. 1,50.

BANKS, L. A., On the trail of Moses. London, Funk, 1903. 6 s.

BEGLEY, W., Biblia cabalistica or the cabalistic Bible showing how the various numerical cabalas have been curiously applied to the Holy Scriptures, whit numerous textual examples ranging from Genesis to the Apocalypse, and coll. from books of the greatest rarity, for the mort part not in the Brit. Mus. or

any public library in Great Britain. With introd., appendix of curios bibliogr. London, Nutt, 1903. 158 S.

BENDER, A., Das Lied Exodus Cap. 15 unter steter Berücksichtigung seiner Beziehung zur Psalmenpoesie erklärt u. auf seine Abfassungszeit untersucht. (Diss. Giessen). Leipzig, Druck von W. Drugulin, 1902. 48 S.

BERLINER, A., Blicke in die Geisteswerkstatt Raschi's. Vortrag. J. Kauffmann, 1905. 24 S. 8°. M. 1.

BIBEL, die, in der Kunst. Nach Original-Illustrationen erster Meister der Gegenwart. Erläuternder Bibeltext v. *A. Arndt* S. J. Mainz, Kirchheim u. Co., [1905]. Lief. je M. 1,50.

BISCHOFF, E., Jesus u. d. Rabbinen. Jesu Bergpredigt und „Himmelreich" in ihrer Unabhängigkeit vom Rabbinismus dargestellt (= Schriften des Institutum Judaicum in Berlin, Nr. 33), Leipzig, J. C. Hinrichs, 1905. VI, 144 S. 8° M. 2,20.

BOEHME, H., Der Babel-Bibel-Streit. Vortrag. Berlin, F. Zillesser, [1905]. 48 S. 8°. M. 0,30.

BRANN, M., Lehrbuch der jüdischen Geschichte. Für die Oberstufe der österr. Mittelschulen bearbeitet. 1. T. Von der Zerstörung des ersten bis zur Zerstörung des zweiten Tempels. (586 v. – 70 n. Beg. der christlichen Zeitrechnung). Nebst einer Uebersicht über die bibl. Geschichte bis zur Zerstörung des ersten Tempels. 2. verb. Aufl. Wien, R. Löwit, 1904. IV, 111 S. 8°. M. 1,60.

BROWNING, ROB., Rabbi Ben Ezra; whit supplementary illustrative quotations and an introduction by W. A. *Slade*. New-York, Crowell u. Co., 1902. IV, 50 S. 50 c.

BUDDE, K., Die Religion des Volkes Israel bis zur Verbannung. (= Amerikanische religionswissenschaftl. Vorlesungen, 4. Reihe 1898—99) 2. wohlf. [Titel-] Ausgabe. Giessen, A. Töpelmann, [1900] 1905. XV, 208 S. 8°. M. 2,50.

BURNEY, C, F., Notes on the Hebrew text of the books of Kings, with an introduct. and appendix. Oxford, Clarendon Press, 1903. XLVIII, 384 S. 14 s.

CARPENTER, J. E., The composition of the Hexateuch; an introduction, with select lists of words and phrases and an appendix on laws and institutions by G. *Harford*. London, Longmans, 1902. XIII, 537 S. 18 s.

CASSEL, D., Manual of Jewish history and literature. Preceded by a brief summary of bible history. Transl. by H. *Lucas*. London, Macmillan, 1903. XVIII, 262 S. 1 s. 6 d.

CHEYNE, T. K., Das religiöse Leben der Juden nach dem Exil.

(= Amerikanische religionswissenschaftl. Vorlesungen. 3. Reihe 1897—98). Uebers. unter durchgängiger Mitwirkung des Verf.'s von H. *Stocks*. 2. wohlf. [Titel-]Ausgabe. Giessen, A. Töpelmann, [1899] 1905. XII, 264 S. 8°. M. 2,50.

CLARNET, A., Les juifs roumains. Réponse à A. D. *Xenopol*. Paris, impr. Millot et Antoine, 1903. 24 S. Fr. 1.—

COBLENZ, Predigt zur Einweihung der neuen Synagoge in Bielefeld am 20. Sept. 1905. Bielefeld, A. Helmich, 1905. 12 S. 8°. M. 0,50.

CORNILL, C. H, Das Buch Jeremia erklärt. Leipzig. Ch. H. Tauchnitz, 1905. LII, 536 S. 8°. M. 10.—

— —, Der israelitische Prophetismus. In 5 Vorträgen für gebildete Laien geschildert. 5. Aufl. Strassburg, K. J. Trübner, 1905. VII, 184 S. 8°. M. 2.—

COUDENHOVE, H., Das Wesen des Antisemitismus. Berlin, Calvary u. Co., 1901. 527 S. 8°. M. 5,50.

CULLEN, J., The book of the Covenant in Moab. A crit. inquiry into the original form of Deuteronomy. Glasgow, Mailehose, 1903. X, 244 S. 5 s.

CYLKOW, J. Przypowiesci Salomona משלי tlomaczyl i podlug najlepszych zródel objaśnil. Krakau, Selbstverlag 1905 155 S. 8°.

[„Die Sprüche Salomo's übersetzt und nach den besten Quellen erklärt".]

DALMAN, G., Grammatik des jüdisch-palästinischen Aramäisch. Nach den Idiomen des paläst. Talmud, des Onkeltargum u. Prophetentargum u. der jerusalem. Targume. 2. Aufl. vermehrt u. vielfach umgearb. Leipzig, I. C. Hinrichs, 1905. XVI, 419 S. 8°. M. 12. —

DENAIS-DARNAYS, J., Les juifs en France avant et depuis la révolution. Comment ils ont conquis d'égalité. (Science et Religion. Etudes pour le temps présent). Paris, Blond, 1901. 63 S. Fr. 0,60.

DOELLER, J., Die Bedeutung des alttestamentlichen Bibelstudiums u. seine Pflege an der theologischen Fakultät der k. k. Universität Wien. Antrittsvorlesung. Wien, Mayer u. Co., 1905. 21 S. 8°. M. 0,60.

DOUGLAS, G. C. M., Book of Jeremiah. Introd. and notes. London, Hodder, 1903. 364 S. 6 s.

DREXLER, E., Wann lebte Adam? Eine biblisch.-geschichtliche u. vorgeschichtliche Studie für jedermann. Ravensburg, Dorn, [1903]. VII, 87 S. M. 0,50.

DUBNOW, S. M., Jewish history: essay in philosophy of history. London, Macmillan, 1903. IX, 184 S. 8⁰. 2 s. 6 d.
ELZAS, A., The old jewish cemeteries at Charleston, S. C.: a transcript of the inscriptions on their tombstones, 1762—1903. Charleston (S. C.), Elzas, 1903. 112 S. Doll. 1. —
EINFUEHRUNG in die hl. Schrift. Ein Abriss der bibl. Geographie, Archäologie, Einleit. in das A. u. N. T. samt Hermenentik. 5. verb. Aufl. Regensburg, Verlagsanstalt vorm. G. J. Manz, 1904. XII, 538 S.
ECKSTEIN, A., Der Kampf der Juden um ihre Emanzipation in Bayern. Auf Grund handschriftlichen Quellenmaterials. Fürth, G. Rosenberg, 1905. VIII, 127 S. 8⁰. M. 3. —
ENGERT, TH., Ehe- und Familienrecht der Hebräer. (= Studien zur alttestamentlichen Einleitung u. Geschichte herausg. v. *C. Holzhey* 3. Heft). München, J. J. Leutner, 1905. VII, 108 S. 8⁰. M. 2. —
EVANS, W., The Book of Book: what it is: how to study it. Chicago, Bible Institute Colportage Assoc., [1903]. 224 S. 8⁰. D. 1.
FALK, FR., Die Bibel im Ausgang des Mittelalters, ihre Kenntnis u. ihre Verbreitung. Köln, (J. P. Bachem) 1905. 99 S. 8⁰. m Abbild. M. 1,80.
FAERBER, R., König Salomon in der Tradition. Ein hist.-krit. Beitrag zur Geschichte der Haggada der Tannaiten u. Amoräer. T. 1. (Diss. Strassburg) Wien, Schlesinger, 1902. XI, 70 S.
FESTSCHRIFT zur Jubiläums-Feier des 50 jährigen Bestehens der Unterrichtsanstalten der Israelitischen Religionsgesellschaft zu Frankfurt a. M. Frankfurt a. M., (J. Kauffmann), 1903. M. 3.
FRANK, A., Witnesses from Israel: life- stories of Jewish converts to christianity. Transl. from German by *A. Fleming*. Recomm. note by *Nicol*. London, Oliphant, 1903. 120 S. 1 s. 6 d.
FRIEDLAENDER, M., Die religiösen Bewegungen innerhalb des Judentums im Zeitalter Jesu. Berlin, G. Reimer, 1905. XXX, 380 S. 8⁰. M. 7. —
—, —, M. H., Das Leben u. Wirken der hervorragendsten rabbinischen Autoritäten Prags. Ein Beitrag zur Geschichte der Juden in Bömen. [Aus: Die Neuzeit]. Wien, Waizner u. Sohn, 1902. 75 S. 8⁰.
FRIEDMANN, E., Der Zionismus im Geiste des Judentums. Trencsén, (Verlag: S. Steiner in Pressburg), 1905. 42 S. 8⁰. M. 1. —
FROMER, J., (Elias Jakob), Das Wesen des Judentums (= Kulturprobleme der Gegenwart. Herausg. v. Leo Berg. II. Serie. Bd. 1.). Berlin, Hüpeden u. Merzyn, 1905. VIII, 183 S. 8⁰. M. 2,50.

GALABERT, F., Alphonse de Poitiers et les juifs. Paris, Sueur-Charrey, [1903]. 12 S.
[Extrait de la „Science catholique“ 1902.].

GELBHAUS, S., Propheten und Psalmisten. Wien, R. Löwit, 1905. 57 S. 8⁰. M. 1,40.

GERSON, A., Der Chacham Kohelet als Philosoph u. Politiker. Ein Kommentar zum biblischen Buche Kohelet, zugleich eine Studie zur religiösen u. politischen Entwicklung des Volkes Israel im Zeitalter Herodes des Grossen. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1905. VII, 122 S. 8⁰. M. 4. —

GESENIUS, W., Hebräisches u. aramäisches Wörterbuch über das alte Testament, in Verbindung mit *H. Zimmern* bearbeitet von *Fr. Buhl*. 14. Aufl. Leipzig, F. C. W. Vogel, 1905. XVI, 932 S. 8⁰. M. 18. —
[Das vortreffliche Handbuch in dem schon die neusten Sprachforschungen berücksichtigt sind, ist für den Orientalisten und Bibelleser ein notwendiges Hülfsmittel].

GIRDLESTONE, R. B., The grammar of prophecy: an attempt to discover the method underlying the prophetic scriptures. (= Bible Students Libr. Nr. 11). New-York, Young u. Co., 1901. 192 S. Doll. 2,50.

—, —, Hebrew criticism: its bearing on the integrity of Scripture. London, Shaw, 1903. 1 s.

GNANDT, A., Der mosaische Schöpfungsbericht in seinem Verhältnisse zur modernen Wissenschaft. Graz, Styria, 1906. XI, 170 S. 8⁰. M. 1,35.

GOLLANCZ, H., מפתח שלמה, Clavicula Salomonis. A Hebrew manuscript newly discovered and now described. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1903. 46 S.

GRAY, G. B., A critical and exegetical commentary on Numbers. (Internat. critical commentary). Edinburg, Clark, 1903. LII, 489 S. 12 s.

GRESSMANN, H., Der Ursprung der israelitisch-jüdischen Eschatologie (= Forschungen zur Religion u. Literatur des Alten u. Neuen Testaments herausg. v. W. *Bousset* u. H. *Gunkel*. 6. Heft). Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1905. VIII, 378 S. 8⁰. M. 10. —

GRUELL, B., Die Lehre vom Kosmos bei Maimuni und Gersonides. (Diss. Bern) Lemberg 1901. 40 S.

GUTTMACHER, A., Optimism and pessimism in the Old and New Testaments. (Dissertation) Baltimore (Lord Baltimore Press) 1903. 257 S. Doll. 1,50.

HANEWINKEL, F., Ist die Bibel Gottes Wort? Ein Vortrag. Zwickau, Schriften-Verein, 1903. 16 S. 8⁰. M. 0,20.

HARPENTIUS, L., Trend of „higher criticism"; or book of Genesis, according to Prof. *Sayce.* London, Smith's Printing Agency, 1903. 1 s.

HAYDEN, M. P., The Bible and woman: a critical and comprehensive examination of the teaching of the Scriptures concerning the position and sphere of woman; whit an introd. by C. L. *Loos.* Cincinnati, Standard Publishing, 1902. X, 74 S. 8°. 50 c.

HEILBORN, E., Das Tier Jehovahs. Ein kulturhistorischer Essay, Berlin, G. Reimer. 1905. III, 110 S. 8°. M. 3.—

HELLER, S., Die echten hebräischen Melodien. Uebersetzungen. Aus dem Nachlasse herausg. v. D. *Kaufmann.* 2. Aufl. Breslau, Schles. Buchdruckerei, 1903. XXX, 284 S. M. 4.—

HERSCHEL, M., Im Tale Saron. Gedichte jüdisch-religiösen Inhalts, sowie hebr. Gebete, Lieder, Sprüche u. Bibelstücke in freier poetischer Uebertragung. Berlin, M. Poppelauer, 1905. XV, 318 S. 8°. M. 5.—

HESS, M., Jüdische Schriften. Herausg. u. eingeleitet von Th. *Zlocisti.* Berlin, L. Lamm, 1905. CLXXI, 127 S. 8°. M. 3,50.

HOCHSCHULE, eine jüdische. 2. Aufl. Berlin, Jüd. Verlag, 1902. 37 S.

HOELSCHER, G., Kanonisch u. Apokryph. Ein Kapitel aus der Geschichte des alttestamentlichen Kanons. Leipzig, A. Deicherts Nachf., 1905. VIII, 77 S. 8°. M. 2.—

HOWARD, N., Neue Berechnungen über die Chronologie des A. T.'s u. ihr Verhältnis zu der Altertumskunde. Mit einem Vorwort von E. Rupprecht. Bonn, J. Schergens, 1904. XIV, 412 S. 8°. M. 7,50.

HUMMELAUER, FR. de, Commentarius in librum primum Paralipomenon (= Cursus scripturae sacrae auctoribus R. Cornely, J. Knabenbauer, Fr. de Hummelauer aliisque. Commentariorum in Vet. Test. pars I, in libros historicos VII). Paris, P. Lethielleux, 1905. VII, 426 S. 8°. M. 5,60.

JACKSON, F. J. F., Biblical history of the Hebrews. London, Heffer, 1903. 444 S. 8°. 6 s.

JACOB, B., Der Pentateuch. Exegetisch-krit. Forschungen. Leipzig, Veit u. Co., 1905. VIII, 412 S. 8°. m. Fig. u. 2 Taf. M. 12.

JACOBY, G., Glossen zu den neuesten kritischen Aufstellungen über die Composition des Buches Jeremja (Capp. 1—20). Diss. Königsberg. Druck v. Karg u. Manneck, 1903. 87. S.

JAHN, G., Das Buch Ezechiel auf Grund der Septuaginta hergestellt. Uebers. u. kritisch erklärt. Leipzig, E. Pfeiffer, 1905. XX, 363 S. 8°. M. 16.—

JASTROW, M., A dictionary of the Targumim, the Talmud Babli

and Yerushalmi, and the Midrashic literature. With an index of scriptural quotations. Part XV. New-York, Putnam 1903. 4⁰.

JEDLICSKA, J, Die Entstehung der Welt. Eine kritische Beleuchtung der Angaben des A. T.'s gegenüber der Wissenschaft. Wien, Lechner u. Sohn in Komm., 1903. L, 389 S. M. 6.

— —, Die zweite Entstehung der Welt, das angebliche Paradies u. die angebliche Sintflut. Leipzig, Seemann Nachf., 1903. IV, 460 S. M. 4,50.

JAHRBUCH der jüdisch-literarischen Gesellschaft. (Sitz: Frankfurt a. M.) [1.] 1903—5664. II. 1904—5665 Frankfurt a. M., I. Kauffmann, 1903, 1904. I: V, 326 S. II: 408 S. 8⁰. je M. 12.

[Jahrg. I. *Berliner*, A., Rede gehalten im Rabbiner-Seminar am Gedenktage, 4. Tammus 5661. — *Weinberg*, M., Die hebr. Druckereien in Sulzbach [vgl. die Anzeige in ZfHB. IX 43 f.] — *Lerner*, M., Jelamdenu Rabbenu. — *Kottek*, H., Der Kaiser Diocletian in Palästina. — Paneas. — *Biberfeld*, Ed., Zur Methodologie der halachischen Exegese. — *Bondi*, J., Rabbi Jochanan. — *Unna*, J., Babylonien um das Ende der Tannaitenzeit. — *Hoffmann*, D., Zur talmudischen Lexicographie. — *Wreschner*, L., Diminutiv-Bildungen im Talmud. — *Bamberger*, S., Die neuesten Veröffentlichungen aus dem arabischen Mischnakommentar des Maimonides. — *Sulzbach*, A., Die diesjährige Lieferung des Vereins „Mekize Nirdamim". — Miscellen.

Jahrg. II. *Lewin*, L., Neue Materialien zur Geschichte der Vierländersynode. — *Wreschner*, L., R. Akiba Eger's Leben und Wirken I. — *Kottek*, H., Bachers Besprechung des Doroth Harischonim II. — *Barth*, J., Zwei neuentdeckte althebräische Siegelinschriften. — *Biberfeld*, A., Die Entwickelung des Königtums im alten Israel. — *Unna*, J., Historisches aus den Responsen des R. Joël Serkes (ב"ח). — *Eppenstein*, Uebersicht über die hebr.-arabische Sprachvergleichung bei den jüd. Autoren des Mittelalters, mit besonderer Beziehung auf die Geschichte der Exegese. — *Sulzbach*, A, Ein alter Frankfurter Wohltätigkeitsverein. — *Lieben*, S., Handschriftliches zur Gesch. d. Juden in Prag in den Jahren 1744—1754. — *Berliner*, A., Hebräische Büchertitel. — *Bamberger*, S., Die neuesten Veröffentlichungen aus dem arabischen Mischnakommentar des Maimonides. — *Blumgrund*, B., Zur hebräischen Lexicographie des Talmuds und des Midrasch]

JEWISH ENCYCLOPEDIA, The. A descriptive record of the history, religion, literature, and customs of the Jewish people from the earliest times to the present day. Prepared by more than four hundred scholars and specialists under the direction of Isidore *Singer*, Projector and Managing Editor. VI—XI. New-York, Funk u. Wagnalls Co., 1904—1905. VI (1904): XX, 681; VII (1904): XX, 684; VIII (1904): XX, 685; IX (1905): XX, 685; X (1905): XX, 685; XI (1905): XX, 679.

JORDAN, W. G., Prophetic ideas an ideals: a series of short studies in the prophetic literature of the Hebrew people. London, Revell, 1902. 364 S. 3 s. 6 d.

JÓZEF FLAWIUSZ, Dzieje wojny zydowskiej prrciw Rzymianom. Z oryginalu greckiego wydánia J. Destinona i Benedykta Niesego na jezyk polski przetlomaczyl, przedmowa, uwagami, skorowidzem etc. zaopatrzyl Andrzej Niemojewski. Warschau (gedr. in Krakau) MCMVI. XXXIX u. 575 S. gr. 8⁰.

[„Josephus Flavius, Geschichte des jüdischen Krieges gegen die Römer. Nach der griechischen Originalausgabe des J. Destinon und Benedictus Niese ins Polnische übersetzt, mit einer Vorrede, Anmerkungen, einem Index etc. versehen von Andreas Niemojewski". — Der Uebersetzer ist kein Fachgelehrter, sondern polnischer Dichter und Literat. Seine Uebersetzung ist auch in erster Linie ein Kunstwerk, hat aber trotzdem einen grossen Wert für das Verständnis des Josephus, in dessen Geist er einzudringen verstand. Sehr originell ist auch die Vorrede, in der er die Psychologie Josephus' als die eines Schriftstellers auffasst. Die Ausstattung ist splendid. — *S. P.*]

JOSEPH, M., Judaism as creed and life. London, Macmillan, 1903. 542 S. 5 s.

ISKRAUT, J. G., Die Kritik der Bibel. Vortrag. Kohlschmidt, 1903. 39 S. 8⁰. M. 0,25.

KATZ, A., Biographische Charakterbilder aus der jüdischen Geschichte u. Sage. Berlin, Verlag f. moderne Literatur, [1905]. M. 2,50.

KENT, C. F., Messages of Israel's lawgivers: laws of the Old Testament codificed, arranged in order of growth, and freely rendered in paraphrase. (Messages of the Bible). London, Clarke, 1903. 420 S. 3 s. 6 d.

KISTNER, A., Der Kalender der Juden. Vollständige Anleitung zu seiner Berechnung für alle Zeiten. Karlsruhe, F. Gutsch, [1905]. VIII, 102 S. 8⁰. m. Abbildungen M. 2,50.

KLEINERT, P., Die Profeten Israels in socialer Beziehung. Leipzig. J. C. Hinrichs, 1905. V, 168 S. 8⁰. M. 3,50.

KOENIG, ED., Der ältere Prophetismus bis auf die Heldengestalten von Elia und Elisa. (= Biblische Zeit- und Streitfragen. Herausg. v. Boehmer u. Kropatscheck. I. Serie 9. Heft) Gr. Lichterfelde, E. Runge, 1905. 46 S. 8⁰. M. 0,50.

—, —, X., Histoire sainte d'après les résultats acquis de la critique historique. Paris, Fischbacher, 1903. Fr. 2. —

LAGRANGE, M. J., La méthode historique surtout à propos de l'Ancien Testament. (Etudes bibliques) Paris, Lecoffre, 1903. Fr. 2,50.

—, —, Le livre de Juges. (Etudes biblique). Paris, Lecoffre, 1903. XLVIII, 338 S. Fr. 7,50.

LAMM, L., Zur Geschichte der Juden in Lauingen. Mainz, Druck v. J. Wirth, 1903. 12 S. 8⁰.

[Sep. Abdr. aus „Blätter f. jüd. Gesch. u. Litter." (Beilage zum „Israelit") III, 119. 129. 158].

LATTES, D. A., LATTES A., e JONA E., Valore del culto ebraico. Livorno, tip. Belforte e. Co., 1903. 69 S. L. 1,50.

LEE, J. F., Greater Exodus: important Pentateuchal criticism based on the archaeology of Mexico and Peru. London, Stock, 1903. 144 S. 2 s. 6 d.

LEIMDOERFER, D., „Die Himmel rühmen . . .“ Eine Studie zur Psalmenforschung. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1905. 11 S. 8°. M. 0,30.

—, —, Das Wesen des Judemtums. Eine Zeitstimme. Frankfurt a. M., J Kauffmann, 1905. 15 S. M. 0,50.

LEWIS, H. E., By the river Chebar: some applications of Ezekiel's visions. London, Hodder, 1903. 194 S. 3 s. 6 d.

[LICHTENSTEIN, J.], תולדות ישו, Toldot Jeschua. (Die Geschichte Jesu). Gründliche Erörterung der Frage, wer die Wahreit über die Geschichte Jesu Christi erzählt. Die Juden oder die Christen? 3 verb. Aufl. Leipzig, [Ev.-luth. Zentralverein für Mission unter Israel, 1905]. 16 S. 8°. M. 0,50.

LOISY, A., Etudes bibliques 3e ed. Paris, Picard et fils, 1903. 340 S.

LUBLINSKI, S., Die Entstehung des Judentums. Eine Skizze. Berlin, Jüd. Verlag, 1903. 71 S. M. 1. —

MAGNANI, S. F., I primi capitoli della genesi dalla creazione del mondo alla torre babelica, interpretati come scittura fisico-filosofica rappresentata nella sua origine da figure e da emblemi. Roma, tip dell'Ateneo ital., 1903. XV, 152 S. L. 2,50.

MAIGNIAL, M., La question juive en France en 1789. Paris, Rousseau, 1903, XV, 264 S. 8°.

MALCOLM, A., Science and the Bible reconciled, or modern criticism reviewed. London, Allenson, 1902. 308 S. 2 s. 6 d.

MARCUS, A., „Barsilai.“ Sprache als Schrift der Psyche. Ebräisches Wurzel-Wörterbuch. 1. T. Berlin, L. Lamm, 1905. V, CCCLXVIII S. 8°. m. Abbildungen u. 1 Tab. M. 10.

MANDL, B., Das jüdische Schulwesen in Ungarn unter Kaiser Josef II. (1780 1790). Posen (Komm. Verl. J. Kauffmann, Frankfurt. a. M.) 1903. V, 49 S. M. 0,50.

MEINHOLD, J., Sabbat u. Woche im alten Testament. Eine Untersuchung. (= Forschungen zur Religion u. Literatur des Alten u. Neuen Testaments Heraug. v. W. Bousset u. H. Gunkel, 5. Heft) Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1905. V, 52 S. 8°. M. 1,80.

MEYER, ED., Die Mosesagen u. die Lewiten [Aus: „Sitzungsber. der preuss. Akad. d. Wissenschaften]. Berlin, G. Reimer, 1905, 13 S. 8°. M. 0,50.

MIELZINER, M., Introduction to the Talmud. Historical and literary introduction; legal hermeneutics of the Talmud; talmudical terminology and methodology; ontlines of talmudical ethics; appendix: key to the abbreviations used in the Talmud and its commentaries. 2d rew. ed. New York, Funk u. Wagnalls, 1903. 297 S.

MISCHEL, W., Die Erkenntnistheorie Maimonides (Diss. Bern) Berlin, 1903. 65 S. 8°.

MISCHNATRACTATE, ausgewählte, in deutscher Uebersetzung. 1. Joma. Der Mischnatractat „Versöhnungstag" ins Deutche übersetzt und unter besonderer Berücksichtigung des Verhältnisses zum N. T. mit Anmerkungen versehen von P. *Fiebig*. Tübingen, Mohr, 1905. VII, 34 S. 8°. M. 1.—

MOELLER, W., Die Entwicklung der alttestamentlichen Gottesidee in vorexilischer Zeit. Historisch — kritische Bedenken gegen moderne Auffassungen. (= Beiträge zur Förderung christlicher Theologie. VII, Jahrg. 3. Heft) Gütersloh, Bertelsmann, 1903. 183 S. M. 2,20.

MOMMERT, C., Menschenopfer bei den alten Hebräern. Leipzig, E. Haberland, 1905. VII, 88 S. 8°. M. 1,20.

—, —, Der Ritualmord bei den Talmud-Juden. Leipzig, E. Haberland, 1905. VII, 127 S. M, 1,60.

MOOREHEAD, W, G., Outline studies in Old Testament books. London, Oliphant, 1902. 364 S. 3 s. 6 d.

[MOSES ben MAIMON], Die älteste astronomische Schrift des *Maimonides*. Aus 2 Manuscr. der Nat. Bibl. in Paris, bezeichn. Fonds hébreu Nr. 1058 u. Nr. 1061. Zum ersten Male ins Deutsche übertr. mit sachl. Anm. u. einem Vorw. v. L. *Dünner*. (Diss. Erlangen), Würzburg, Druck v. Becker, 1902. 24 S. 8°.

MOY, L., Les adorateurs du soleil, Juifs et Chrétiens. Etude philosophique sur les origines du judaisme et du christianisme. Paris, Buisson, 1903. 143 S. 8°.

NAGL, E., Die nachdavidische Königsgeschichte Israels. Ethnographisch und geographische beleuchtet. Wien, C. Fromme, 1905. XVI, 356 S. 8°. M. 8,50.

NAVE, O. J., Index-digest of holy Scriptures. London, Frowde, 1902. 12 s.

NETELER, B., Das Buch Genesis der Vulgata u. des hebräischen Textes, übersetzt u. erklärt. Münster, Theissing, 1905. VII, 261 S. 8°. M. 5. —

NEUMARK, M., Lexikalische Untersuchungen zur Sprache der je-

rusalemischen Pentateuch-Targume. 1. Heft. Berlin, M. Poppelauer, 1905. 48 S. 8⁰. M. 2.—

ORELLI, C. v., Der Prophet Jeremia, übers. u. ausgelegt. 3. neu durchgearb. Aufl. (= Kurzgefaster Kommentar zu den heil. Schriften Alten u. Neuen Testamentes sowie zu den Apokryphen. Herausg. v. H. Strack u. O. Zöckler. A. Altes Testament. IV. Abt. 2. Hälfte). München, Beck, 1905. VIII, 215 S. 8⁰. M. 3,50.

PALMER, J. R., Holy Scriptures and the higher criticism. (Gathered Spoil Series). London, Marshall Bros., 1903. 96 S. 1 s.

PIERSON, A. W., Hidden heroes of the Bible. London, Nisbet, 1903. 86 S. 1. s.

PINKUS, F., Studien zur Wirtschaftsstellung der Juden. Berlin, L. Lamm, 1905. VII, 56 S. 8⁰. M. 1.—

RATISBONNE, TH., Antworten auf die Fragen eines Israeliten unserer Zeit. Uebersetzt von Fr. *Endler*. Regensburg, Verlagsanstalt vorm. G. J. Manz, 1905. IV, 82 S. 8⁰. M. 0,80.

RATTRAY, A., Divine hygiene: sanitary science and sanitarians of sacred Scriptures and Mosaic code. 2 Vols. London, Nisbet, 1903. 1428 S. 32 s.

REY, FR., La question israélite en Roumanie. Paris, Pedone, 1903. 72 S.
[Extr. de la „Revue générale de droit internat. public].

ROSENAU, W., Jewish ceremonial institutions and customs. Baltimore, The Friedenwald Co., 1903. IV, 193 S. (ill.) Doll. 1,50.

ROSENTHAL, L. A., Bibelwissenschaftliches. I. Joel-Nahum-Habakuk mit einander verglichen. Aneinandergereihte Abreissblätter. Strassburg, K. J. Trübner. 1905. III, 44 S. 8⁰. M. 1.—

—, —, M., Hebräisch-deutsches Uebersetzungsbuch zu den Hauptgebeten. Ein Hilfsbuch für Lehrer und Schüler. Zum Gebrauche in den vier unteren Klassen der Religionsschule zusammengestellt u. übersetzt. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1905. IV, 90 S. 8⁰. M. 1.—

ROTHSCHILD, S., Aus Vergangenheit u. Gegegenwart der israel. Gemeinde Worms. 3. verm. u. verb. Aufl. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1905. 53 S m. 4 Phototyp. 8⁰. M. 1.—

ROTHSTEIN, J. W., Geschichte u. Offenbarung mit Bezug auf Israels Religion. [Aus: „Die Studierstube"]. Stuttgart, Greiner u. Pfeiffer, 1903. 23 S. M. 0,40.

ROUANET, G., Les juifs en Roumanie. Paris, Stock, 1902. 31 S.
[Extr. de la „Revue socialiste" 1902 Juillet].

„SAFRUS", Ksiazka zbiorowa poświeconà sprawom zydostwa, pod redakcja Jana Kirszrotà (Warszawa). Ozdobil Wilhelm Wàchtel (Lwów). Warschau 1905. 15, (2) u. 335 S. 4⁰.

[„Safrus. Ein den Interessen der Judenheit gewidmetes Sammelwerk. Redigiert von Jan Kirszrot (Warschau), illustriert von Wilhelm Wachtel (Lemberg).“ — Vgl. dazu den Aufsatz Poznanski's: „Ein zionistisches Sammelwerk in polnischer Sprache“ in der „Welt“ 1905, Nr. 39.]

SAMPEY, J. R., Syllabus for Old Testament study. Louisville, Dearing, 1903. 105 S. 8°. Doll. 1.

SAMUEL, S., Geschichte der Juden in Staat u. Stift Essen bis zur Säkularisation des Stifts von 1291—1802. Mit urkundlichen Beilagen und einer Stammtafel. Essen, (Verlag M. Poppelauer, Berlin), 1905. 118 S. 8°. M. 1,50.

SCERBO, F., Jl Vecchio Testamento e la critica odierna. Firenze, tipogr. E. Ariani, 1902. IV, 115 S.

—, —, Note critiche ed esegetiche sopra Giobbe. Firenze, Liberia editrice Fiorentina, 1906. 66 S. L. 1,25.

SCHAFFER, P., Om judemissionen i Sverige. Linköping, Sahlströms Bokh. i distr. 1903. 19 S.

SCHELL, H., Die kulturgeschichtliche Bedeutung der grossen Weltreligionen. München, St. Bernhards-Verlag, 1905. 28 S. 8°. M. 0,70

SCHIAPARELLI, G., L'astronomia nell' antico Testamento. (Manuali Hoepli). Milano, Hoepli, 1903. VIII, 196 S. 8°.

SCHLATTER, A., Geschichte Israels von Alexander dem Grossen bis Hadrian. 2. erweiterte Aufl. (= Die Geschichte Israels. Herausg. v. Calwer Verlagsverein 2. T.) Calw u. Stuttgart, Vereinsbuchhandlung, 1906. 358 S. 8°. M. 4,50.

SCHMID, FR., Der Unsterblichkeits- und Auferstehungsglaube in der Bibel. Brixen, Buchh. d. kath.-pol. Pressvereins, 1902. V, 362 S. 8°. M. 3,60.

SCHOLZ, W. v., Der Jude von Konstanz. Tragödie. München, G. Müller, 1905. 187 S. 8°. M. 3. —

SCHWAB, M., Répertoire des articles rel. á l'histoire et à la litterature juives parus dans les periodiques de 1793 - 1898. Supplément. Paris, Durlacher, 1903. V, 304 S.
[vgl. Z. f. H. B. IV, 143].

SCHWARZ, A., Der Mischneh Torah, ein System der mosaisch-talmudischen Gesetzeslehre: Zur Erinnerung an den 700 jährigen Todestag Maimunis. Karlsruhe, G. Braun'sche Hofbuchdruckerei, 1905. 230 S. 8°. M. 8. —

SELL, H. T., Bible study by periods: a series of 24 historical Bible studies, from Genesis to revelations. London, Revell, 1903. 286 S. 1 s. 6 d.

SELLIN, E., Die Biblische Urgeschichte. (= Biblische Zeit- u. Streitfragen zur Aufklärung der Gebildeten. Herausg. v. Boeh-

mer u. Kropatscheck. Serie I. 11). Gr. Lichterfelde-Berlin, Runge, 1905. 47 S. 8°. M. 0,50.

SEMPOLOWSKA, Stefanja. Żydzi w Polsce. Warschau 1905. 56 S. 8°. 0,15 R.

[„Die Juden in Polen", hauptsächlich ihre rechtliche Stellung bis zum Ende des XVIII. Jahrhunderts.]

SILBERMANN, S., Das Targum zu Ezechiel nach einer südarab. Handschrift herausg., mit einer Einleitung u. Varianten versehen. (Diss. Strassburg). Leipzig, Druck v. Drugulin, 1902. 43 S. 8°.

SIVERS, E., Metrische Studien. II. Die hebräische Genesis. 1. T.: Texte (= Abhandlungen der königl. sächs. Gesellschaft der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse. 23. Bd.) Leipzig, B. G. Teubner, 1905. II und S. 161—394 8°. M. 8,20.

SLOUCHZ, (Ben-David) N., La renaissance de la litterature hébraïque (1743—1885). Essai d'histoire littéraire. (Thèse). Paris, Soc. nouv. de libr. et d'édition, 1902. XI, 228 S. Fr. 3,50.

SMITH, G. W., Old Testament history. (Internat. Theol. Libr.) Edinburg, Clark, 1903. XXV. 512 S. 8°. 12 s.

STAERK, W., Religion u. Politik im alten Israel. (= Sammlung gemeinverständlicher Vorträge u. Schriften aus dem Gebiete der Theologie u. Religionsgeschichte, 43.) Tübingen, J. C. B. Mohr, 1905. 25 S. 8°. M. 0,50.

STEUERNAGEL, C., Hebräische Grammatik mit Paradigmen, Literatur, Uebungsstücken u. Wörterverzeichnis. 2. vielfach verb. Aufl. (= Porta linguarum orientalium. Sammlung v. Lehrbüchern f. das Studium der orientalischen Sprachen, I.) Berlin, Reuther u. Reichard, 1905. XII, 154 S. u. 142 S. 8°. M. 3,50.

—, —, Methodische Anleitung zum hebr. Sprachunterricht (im Anschluss an des Verf. hebräischer Grammatik). Berlin, Reuther u. Reichard, 1905. 47 S. 8°. M. 1. —

STITT, S. S., Old Testament history analysed. Bassed on Ottley's „History of the Hebrews" London, Heffer, 1903. 2 s.

STOSCH. G., Alttestamentliche Studien. VI. Tl.: Der geistliche Charakter Davids. Gütersloh, Bertelsmann, 1903. VII, 258 S. M. 3. —

STRACK, H. L., Die Genesis übers. u. ausgelegt. 2. neubearb. Aufl. (= Kurzgefasster Kommentar zu den heiligen Schriften des Alten u. Neuen Testamentes sowie zu den Apokryphen. Herausg. v. H. Strack u. O. Zöckler. A. Altes Testament 1. Abt. 1. Heft) München, Beck, 1905. XII, 180 S. 8°. M. 3, 50.

—, —, Grammatik des Biblisch-Aramäischen. Mit den nach Handschriften berichtigten Texten u. einem Wörterbuch. 4. sorg-

fältig verb. Aufl. Leipzig, J. C. Hinrichs, 1905. 40 u. 60 S. 8⁰. M. 2. —

SULZBACH, A., Dichterklänge aus Spaniens besseren Tagen. Auswahl aus den Meisterwerken jüd.-spanischer Dichter, metr. übers. u. mit Noten vers. 2. verm. u. verb. Aufl. Frankfurt a. M., J. Kauffmann. 1903. XV, 144 S. 8⁰. M. 2. —

UHRY, J., Recueil des lois, décrets, ordonnances, avies du Conseil d'Etat, arrêtés, reglements et circulaires concernant les Isrélites 1850—1903. Précédé de l'Ordonn. du 25 mai 1844, suivi d'un app. cont.: 1⁰ une notice hist. sur les Israélites de l'Algérie par Ab. *Cahen*. 2⁰ diverses notes rel. à l'emancipation des Israélites algériens. 3. éd. Bordeaux, chez l'auteur, 1903. XVII, 246 S. 8⁰.

UKAZATEL' literatury o *sionizme*. Petersburg, tip. S. M. Muller, 1903. X, 212 S.

VERAX, La Roumanie et les juifs. Bucarest, (Kom. Verl. Harrassowitz, Leipzig), 1903. 384 S. 1 K. 3 T. M. 5.—

VOELTER, D., Aegypten u. die Bibel. Die Urgeschichte Israels im Lichte der aegyptischen Mythologie. Leiden, Brill, 1903. VII, 113 S. M. 2,50.

WEIDNER, R. F., Studies in the Book: Old Testament, 1 st ser., Exodus. New York, Revell, 1903. 59 S. 50 c.

WEIL, B., Juden in der deutschen Burschenschaft. Ein Beitrag zum Streit um die konfessionelle Studentenverbindung. Strassburg, J. Singer, 1905. 64 S. 8⁰. M. 1.

WELLHAUSEN, J., Prolegomena zur Geschichte Israels. 6. Ausg. Berlin, G. Reimer, 1905. VIII, 424 S. 8⁰. M. 8. —

WILKE, FR., Jesaja von Assur. Eine exegetisch-historische Untersuchung zur Politik des Propheten Jesaja. Leipzig, Dietrich, 1905. IV, 128 S. 8⁰. M. 3. —

WUENSCHE, A., Die Schönheit der Bibel. 1. Bd. Die Schönheit des Alten Testament. Leipzigs, E. Pfeiffer, 1906. X, 390 S. M. 8.

YELLIN, D., and ABRAHAMS, J., Maimonides (= Jewish worthies. Nr. 1). Philadelphia, Jew. Publ. Soc. of America, 1903. VIII, 239 S. (ill.) Doll. 1.

ZAPLETAL, V., Das Deboralied erklärt. Freiburg (Schweiz), Universit.-Buchhandlung, 1905. VII, 52 S. 8⁰. M. 1,60.

ZIEGLER-STURAU, A., Moses. Eine kritische Studie als Versuch zu seiner Rechtvertigung. Wien, Manz, 1905. 40 S. 8⁰. M. 0,85.

ZLOCISTI, T., Moses Hess. Eine biographische Studie. Berlin, L. Lamm, 1905. CLXXI S. 8⁰. M. 2.50.
[Aus: M. Hess, Jüdische Schriften, s. oben].

II. ABTEILUNG.

Bible Mss. in the Roman Synagogues.

by **Richard Gottheil** (New York).

The custom of preserving model-Codices of the Bible as part of the Synagogues treasures is now known to have been widekspread in Mediterranean countries and in the East. I have elsewhere given an account of those to be found in Cairo, Alexandria and Jerusalem.[1]) Similar ones in European Turkey, in Aleppo, Damascus, Samarcand etc. have been hurriedly mentioned by Mr. Elkan Adler.[2]) The Sicilian and Catalan Synagogues in Rome formerly possessed a number of such treasures; some of which, in course of time, have suffered from want and neglect. They are now kept in tin cases in the Garderobe of the new Temple, plentifully supplied with camphor to keep away curious but unwelcome visitors. During the month of May 1905 I was able to spend a few hours of a second visit to Rome in an examination of these Mss.[3]); in conjunction with Dr. Samuel Krauss of Budapest: from which examination the following short catalogue has resulted. There are, in all, fourteen Mss.; although the tin cases are numbered, my own numbering is in agreement whit that of the authorities only in seven cases (II, III, IV, V, VIII, IX, X), for the reason that some of the cases contain more than one Ms. or fragment of a Ms.

I. A portion of the Prophets, commencing whit Isaiah XLI and running to the end of Malachi; parchment; $33^1/_2 \times 26^1/_2$ cm., 2 columnes to the page; 20 lines to the column. All that can be made out of the colophon is the following:

אני מנוח בר מאיר הסופר המכונה שיילי״ תנ[צב״ה כתבתי זה] חצי
קריאה[4]) . . . הדש אייר שבשנת תרמ״ד עד יום שלישי כ״ה . . . . . אב
שבשנת תרמ״ד . . . . באלמידה לתלמיד הנאה. . . . . למראה ר׳
יוסף ב״ר . . . . . . השם יחיהו וישמר . . . . אותו ואת בניו וכו׳.

i. e. This half of the Bible — originally containing the Prophets and the Hagiographa, or the Pentateuch, Historical books and Prophets, — was written by one Manoah son of Meïr called

---

[1]) J. Q. R. July 1905.

[2]) Jews in Many Lands, Publication Society, Philadelphia, 1905. The custom does not seem to have prevailed in Aschkenazic communities.

[3]) For a general description of Roman Jewry as I found it, I may be forward enough to refer to an article that I have contributed to the New Era Illustrated Magazine, New York, 1905.

[4]) The expression קריאה for the Bible is not common in the Mss.; but see Codex Vatic. XI (Catalogue p. 13) כתבתי הקריאה הזאת.

שיי"לי in the city of Almeida (Portugal) in the year 644 (4644 of the Creation?) I hesitate to say that is the year 884 C. E., which seems to me too early. It was prepared for a certain R. Joseph.

II. A copy of the Pentateuch; parchment; 42×33 cm.; two columns to the page; the letters are one cm. in height; very full Massora. Corrections have been made by a later hand. Colophon:

זה קרבן יהודה ובניו בכור אברהם ן' נאטיניו ז"ל אשר יקריבו לייי לכפרת
נפש היקרה מרת רחל די ספורטה מנוחתה בגן עדן ביום שבת הגדול שנת . . . . . .

It is a pity that no date is attached to this fine and noble codex. It was a gift made by Judah ben Abraham Ibn Gatinho in memory of their wife and mother (?) Rachel di Sasportas (?), to one of Roman Synagogues. The names point to the Portugese origin of the donors. The parchment has been cut by the binder.

III. A copy of the whole Bible; parchment; 30×22½ cm.; two columns to the page; full Massora, often artistically arranged around the margin. The titles have been inserted over the text by a later hand. A beautiful Ms. and well-preserved. The Hagiographa are in the following order: Ruth, Psalms, Job, Proverbs, Ecclesiastes, Canticles, Lamentations, Daniel, Esther, Ezra, and Chronicles. Upon the back of the first page is written:

קדש לייי ק"ק כנסת ההיכל יצ"ו. בגזירת נ"ח"ש"[5]) לגונב למוכר לקונה

This is followed by a second inscription:

היום יום א'' י"ט חודש שבט מכ"ט לפרט קטן . . . כה פריבארו ס"ט
לחשבונן אנחנו משה בכמ"ר מנשה עמם ק"ק כנסת ההיכל ואני הצעיר ברוך
בכמ"ר מרדכי של[מה?] ס.. ק... וזבר ק"ק הנ"ל קנינו זה הספר מיד אלישע
בכמ"ר שבתי משאראשכה ז"ל בשכר חמשה . . . . . . מרדכי בכמר יוסף

From which not much is learned: the Ms. was bought by Moses ben Menasseh and Baruch ben Mordecai from one Elishah ben Shabbathai (?) on the 19 th of Shebat (= 25 February) in a year which I cannot determine, and given, to the „Temple Synagogue" in Rome.

IV. A copy of the Pentateuch; parchment; 35¼ × 27½ cm.; 2 columns to the page; full Massora; in some places arranged in an artistic manner. Before the text are two leaves containing the different readings of Ben Asher and Ben Naphtali. At the end are four further leaves on the same differences, but arranged in the form of Candelabra and holy vessels. The colophon reads:

---

[5]) i. e. נדוי חרם ושמתא.

אני שלמה ברי ראובן בר יהודה כתבתי אלו חמשה חומשי תורה ליקר
הנכבד הכוחר ר׳ יצחק יצ״ו בר אברהם בר שמואל ז״ל בן ארדית הדר במיורקא
וסיימתיו בחו״ש אייר שנת חמשת אלפים ופ״ה לפרט היצירה למנין שאנו מונין
כאן בברצלונה מתא המקום יזכהו וכו׳.

i. e. The codex was written by Solomon ben Reuben ben Judah for the merchant R. Isaac ben Abraham ben Samuel Ardit in Majorca. The scribe finished his work in Barcelona in the month Iyyar 5085 (= 1325). Upon the first page there is this additional note:

נאום הבחור חשוב כהר״ר מאיר בן לא״א כמוהר״ר משה שליט מק״ק
המבורגיצו הנקרה (sic!) שמו משה מליביג.

i. e. Meir ben Moses Shalit of Hamburg, known by the name of Moses of Lübeck (?).

V. A copy of the Pentateuch, Haftarot and five Megillot; parchment; $32\frac{1}{2} \times 24$ cm.; two columns; to the page full Massora. The order of the Megillot is: Canticles, Ruth, Lamentations, Ecclesiastes, Esther. At the beginning are eight pages of Massoretic notes. Ms. is excellently preserved. At the end, in modern script, is the note, „Scritto nel anno 1496 E. V. a Lisbona pr. Ribbi Abramo figlio di Don Eliaou Roman," — upon what authority I am unable to tell.

VI. A copy of the Pentateuch, Haftarot and five Megillot; parchment; heroic folio $41\frac{1}{2} \times 34\frac{1}{2}$ cm; two columns to the page; each letter one cm. high; custos at the end of each page. The order of the Megillot is: Ruth, Canticles, Ecclesiastes, Lamentations, Esther. To the festival Hafṭarot, the Targum is added after every second or third verse, — as in the Pentateuch Mss. Colophon:

אני יוסף בר שמואל ברצלוני כתבתי זה החמש עם חמש מגלות והפטרות
לנדיב היקר ר׳ ראובן[6]) ש״צ בר יצחק נ״ע והשלמתיו בחרש תשרי של שנת
ארבעת אלפים ותתקסג ליצירה בשמנה ועשרים בו בעיר ארלדי המקום יזכהו
להגות בו הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות ויקיים בו מקרא שכתוב לא
ימוש ספר התורה הזה מפיך וגו׳ וכן יהי רצון אמן.

i. e. The Ms. was written by Joseph ben Samuel of Barcelona for a Sheliaḥ Zibbur — no reliance can be placed upon the name of the official, as an officious forger has changed it — in Tishri 4963 (= 1203) in the city of Arles[7]) (Provence).

---

[6]) The original name both here and in the case of the father has been erased, and a later hand has written Reuben and Isaac.

[7]) Compare the older form.

After the colophon are a series of Massoretic notes on the number of times the letters of the alphabet occur in the Bible:

מספר מפקד כל אות מהאותיות אשר בארבעה ועשרים אותיות[8]).

Each letter is treated in a distich, e. g.

א. אהל מכון בניני
הקהל עשו קרבני
כל הקהל כאחר ארבע רבו אלפים שלש מאות וששים ע׳ז׳ר׳א׳ מ׳ב׳ש׳ע׳ד׳[9]
ב. בני לא חוברים
בנימין וסננים דוברים
פקודיהם למטה בנימן חמשה ושלשים אלף וארבע מאות. במדבר סיני ל׳ח׳ר׳י׳ח.

Then follows half a column:

סוד שיר חתום הנה נדרש
ללמד סתום מן המפורש
סימן פסוקי ארבע ועשרים א׳ד׳ם׳ ז׳כ׳ר׳
דורש דמים אותם זכר וכו׳.

VII. A copy of the Pentateuch whit Targum after each verse (except in Ha'azīnū, where the whole follows after the text); parchment; heroic folio $47\,^1/_2 \times 33$ cm.; three columns to the page; 31 lines to a column; pretty full Massorah; Franco-German script.[10]) The first six leaves have been added by a later hand. No colophon.

VIII. A portion of the Bible; parchment; $35 \times 27\,^1/_2$ cm; two columns to the page; no Massorah; written with little care. Commences with Judges V (of which there is one quaternion); then follow the Hafṭarot in another hand, Samuel, Kings, Isaiah, Jeremia, Ezekiel, Hosea, Joel, Amos — in the midst of which the Ms. breaks off.

IX. A copy of the Pentateuch, with Megillot, Hafṭarot and Targum; parchment; heroic folio $47\,^1/_2 \times 37$ cm.; three columns to the page; very full Massorah; incomplete. After the Pentateuch there is only a portion of Ecclesiastes, Lamentations, and Esther. The Targum is also added for the festival Hafṭarot. Occasionally the punctuation is omitted. An old colophon in a Provençal Rabbinic hand is illegible. At the end is the following bill of sale.

---

[8]) This is the reading in my notes: one would expect ספרים.
[9]) I take it that this means that the verse is taken from the Book of Ezra, as the second is taken from Numbers.
[10]) The script reminds me of that of the Hilleli codex in the Rambam Synagogue at Cairo.

זכרון עדות שהיתה בפנינו בששי בשבת בעשרים ושמונה ימים לירח אב
שנת חמשת אלפים וארבעים וארבעה לבריאת עולם למנין שאנו מנין כאן ברוליו[11])
איך ר׳ חיים בר יחזקאל אמר ל[נו] הוו עלי סהדי וכתבו והתמו כי מכרתי לרצון
נפשי בלא אונס בליב שלם ובנפש חפצה מכירה גמורה וחלוטה שרירא וקיימא
דלא לאהדר בה חומש תרגום חמש מגילות והפטרות רבי[12]) מנשה בר יחזקאל
בשלשים ליטרין טורנוייש ועל רבי חיים הנזכר לפינות[13]) המכר הזה מכל
עירעור ומה שנעשה בפנינו כתבנו וחתמנו וכתבנו[14]) לידו לראיה ולדעת.
חיים בהר׳ חיים ת׳נ׳ב׳ה׳ ער
יצחק בר יהוצדק איש חיל ער.

Which bill says that on Friday the 28th of Ab 5044 (= 1284) Rabbi Hayyim ben Ezekiel sold the Ms. to R. Menasseh ben Ezekiel for thirty pounds Tournois. In the absence of all reference books I am unable to determine what city is meant by רוליו or רולין; but the mention of „thirty pounds Tournois“ leads me to think of Provence. Was one of the witnesses a soldier — איש חיל?

X. Portion of the second volume of a Bible codex; parchment; $36^1/_2 \times 30$ cm.; two columns to the page; few accents; no Massora; punctuation poorly done. The Ms. contains Job (divided into small sections, which break into the meaning of the text), Ruth, Canticles, Ecclesiastes, Lamentations, Esther, Daniel, Ezra and Chronicles.

XI. Portion of a Bible Ms.; parchment; $38\,^1/_2 \times 31$ cm; two columns to the page; 22 lines to the column; full Massorah. Contains Joshua (from the middle of the book), Judges, Samuel, Kings, Isaiah, Jeremiah, Ezekiel (incomplete).

XII. Portions of a Bible Ms.; parchment; $39^1/_2 \times 32$ cm.; two columns to the page; carelessly written; few accents. Contains Job (in stichoi), Ruth, Ecclesiastes, Lamentations, Esther, Daniel, Ezra, 1 Chronicles.

XIII. Portion of a Bible Ms.; parchment; $35 \times 27^3/_4$ cm.; two columns to the page; 19 lines to the column; no Massorah. Contains: Psalms (incomplete at the beginning), Proverbs (in two stichoi columns) and Job (in two stichoi columns; incomplete). Belonged to the Sicilian synagogue.

---

[11]) or ברולין.
[12]) לרבי ?
[13]) Evidently we must read לפצות, as in App. I.
[14]) sic! ונתנו ?

XIV. Portions of a Bible Ms.; parchment; $35 \times 28^1/_4$ cm.; two columns to the page; 22 lines to the column; Massorah not too full; no final Massorah. Contains: Jeremiah (incomplete; some corrections on the margin), Ezekiel; Minor Prophets up to near the end of Zachariah.

Appendix I.

I may add here the following description of Vatican Ms. Urbino 2, which is interesting on account of its age and to which Professor Guidi was kind enough to call my attention.

A copy of the whole Bible; parchment; $35 \times 31^1/_2$ cm.; three columns to the page; 30 lines to the column; 385 folios; slight Massorah between the columns and occassionally underneath. The Raphe sign is plentifully used; ה is easily differentiated from ח. A later hand has made a few corrections upon the margin, and has noted the Haftarah readings. Some leaves have been replaced at a later time; e. g. 96, 252—259, 374, 375, and have partly been allowed to remain unpunctuated. After the Pentateuch there is a blank page, as if a second volume were to be commenced. The order of the later books is Isaiah, Jeremiah, Ezekiel, Minor Prophets, Chronicles, Psalms (in two columns, though the stichoi are not divided off; the Psalms are numbered on the margin); Job (in stichoi), Proverbs (in stichoi), Ruth, Canticles, Ecclesiastes, Lamentations, Esther, Daniel, Ezra (with Nehemiah). Colophon:

אני שבתי בר שמואל ב״ב כתכתי המקרא הזו בשנת ארבעת אלפים ושבע מאות ושלשים ותשע לבריאת עולם

i. e. The Ms. was written by Shabbathai ben Samuel in 4739 (= 979 C. E.). There are two further colophons: שלי שמואל בר׳ יחיאל מאורבטילו היושבת על הים בשם השם אמן נעשה ונצליח עמ״י עש״ו; and in an Italian cursive hand, twice repeated, מודה אני יחיאל בכ״ר שמואל ז״ל הודאה ברורה כמו שמכרתי זאת המקרא עם נ׳ סרורים מתפלות אל הנכב׳ כמר׳ אהרן בכמ׳ מנחם מוולטירה וצ״ל היום יום ב׳ כט׳ מאגושטו רכט׳ וקבלתי המעות מידו ועלי לפצותו מכל טענה וערעור ה׳ יזכהו להגות בו הוא וזרעו וזרע זרעו אמן.

i. e. at one time the Ms. was owned by Samuel ben Jeḥiel of Orbetello; it was sold by his son Jeḥiel to Aaron ben Menaḥem of Volterra, on Monday August 29, 5229 (= 1469). Menaḥem of Volterra is the traveller, whose account of his journeyings has been published by Luncz in Jerusalem I.

Appendix II.

In the National Library at Florence are two Hebrew Mss., to which Dr. Margulies kindly called my attention; I notice them here as I believe they have remained unknown.

I. (Designated as III, 7, 44). Copy of the Bible; parchment; 18 × 12 cm.; Rashi script; fully punctuated and vocalized; a few Massoretic notes are added upon the margin. The order of the Hagiographa is: Chronicles, Psalms, Job, Ruth, Canticles, Ecclesiastes, Lamentations, Esther, Daniel, Ezra. The Parashiyyot are designated by the letters פר״ש on the margin. After each pārāshāh is the Simān. After Malachi:

אלה סימני ההפטרות מהכתובים לברכה יהיה אמן וכו׳
אלה סימני הם סימני המזמורים מתהלים וכו׳

After the Pentateuch a number of pages have been left blank, to be used for family records. There is only one such record, in an Italian hand:

בה״א.

סימנא טבא יהיה אמן היו׳ יו׳ ה׳ י״ב לחדש כסליו נולד לי שבתאי ב״ר מנחם ז״ל בן זכר כבו׳ שעות במזל צומח פרא אט[15]) אל שדי פרה ורבה וקראני שמו מנחם ה׳ למען רחמיו יחייהו וישמרהו ויגיעהו לתורה ולמצוות ולחפה (sic!) אשר לפרט ה׳ו׳ה׳ נ׳ב׳י׳ר׳ ל׳א׳ח׳י׳י׳ך׳ תדרוש את הנקודה. — the birth record of one Menaḥem ben Shabbathai ben Menaḥem. Taking the advice of the writer to find the date in the pointed letters, they add up to [5]298 (= 1538 C. E.).

II. (Designated as III 11, 45). Commentary of Abraham ibn Ezra to Exodus; parchment; $13\frac{3}{4} \times 10$ cm. Before the commentary are four leaves, which have been badly cut down by the binder, containing poems[16]) addressed to a certain Menaḥem, e. g.

במדבר סיני.
אני היום בעשר פרשיות אוער.
בניו . . . . ולא אמער.
וידבר יי״ אל משה ב׳ס׳ב׳ מועד וכו׳.

The last poem commences:

הא לך ידיד תורה מפורשת והיא תשאך
לרום ותקרי בך

---

[15]) I do not know what to make of these letters.

[16]) Probably by Ibn Ezra himself. I have no means of controlling this at the moment.

אם [ת]שמרנה לעשות תדריכך
על במתי הרים ותרכיבך וכו׳.

At the end of the commentary: אלו חרוזי המחבר הספר, הא לך ידיד תורה וכו׳, the same poem as at the commencement. On the fly-leaf are the following inscriptions: שלי יהודה בכ״ר שלמה י״ש״ר׳ בר יהודה ז״ל שקניתיו ממ״ר שלמה בכהר אבינדור ז״ל.

b) שלי יקותיאל ב׳כ׳ר׳ יואב מ׳כ׳ן.

c) אודה אני שלמה ב״כמ״ר אבינדור כי מכרתי זה הספר למ״ר׳ יהודה ב׳ר׳ שלמה ועלי לפצותו מכל ערער.

And at the end of the Ms.:

d) מודה אני מרדכי ב״כ׳ר׳ יהודה זצ״ל שינטיקו (sic!) מן הקהל כמו שכתו׳ ע״י מ[17] . . . . צו ריפאולו גראסו כי מכרתי זה הפירוש מאברהם בן עזרא מספר ואלה שמות לר׳ אבינדור ב׳כ׳מ׳ה׳ר׳ שלמה י׳ש׳ר׳ו׳ ברשות מוריי הממונים ר׳ אלחנן בר׳ יואב פנחקו זצ״ל ור׳ יהודה בר׳ מנחם זצ״ל והמעות קיבל הקהל כמו שכתו׳ בפינקס הקהל הבורא יזכיהו להגות בו הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות אמן.

e) שלי יואב ב׳כ׳מ׳ה׳ר׳ר דוד

f) שלמה בָּרוּךְ יְגַדֵּל בַּתּוֹרָה וּבַחוּפָּה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים אָמֵן וְאָמֵן

From which entries it results that the Ms. at one time belonged to a congregation. It was sold for the congregation by Mordecai ben Judah to Abigdor ben Solomon with the permission of the authorities, Elchanan ben Joab פנחקו (Franco?) and Judah ben Menahem, as was attested by Rafaelo Grasso and duly noted in the congregational Pinkes (d.) Abigdor's son Solomon, sold it to Judah ben Solomon (c) ben Judah (a). At a later time it belonged to Joab ben David (e) and his son Jekuthiel ben Joab (b); perhaps also to a Solomon Baruch (f).

Bad Wildungen, June 27, 1905.

Typographisches

von **A. Freimann.**

(Fortsetzung von VIII, 150—153.)

14) *Elkan Adler (London)* erwarb vor einiger Zeit eine Ausgabe des Pentateuchkommentars von Bechai ben Ascher. Dieselbe ist

---

[17]) Perhaps ממונו ?

kl. Folio mit Quadratbuchstaben gedruckt und hat 34 Zeilen auf der Seite. Diese Ausgabe dürfte die ed. pr. sein, da in der ed. Neapel 1492 bereits eine Ausgabe מארין המורה erwähnt ist (C. B. p. 778). Aus dem nachstehenden Epigraph ist zu ersehen, dass dieselbe im Marcheschwan (1492) vollendet wurde, während ed. Neapel am 8. Tammus רנ״ב (1491) beendet war. Es ist ferner dieses Buch die erste bisher aufgefundene Incunabel aus einer bisher unbekannten Druckerei des Orients.

מליצה על ספר בראשית ואלה שמות

שמעו שמוע מלתי והטו אזנכם לחידתי: טוב ייי״ לכל ורחמיו על כל מעשיו: כפירים רשו ורעבו ודורשי ייי״ לא יחסרו כל טוב: כי הוא מקור הברכה ומעיין הטוב: ונתן לעמו לקח טוב: כלול ברע ויטוב: וצוומו לבחור בטוב: כדי לנחול עולם שכולו טוב: הודו לייי״ כי טוב: אשר נתן לב לר׳ שם טוב ן׳ חלאז: התכלת הטוב: ולבנו יהודה רך וטוב: לנטוע בישראל גן רטוב: טוב מחרוץ ומפז נטע נאמן: צנצנת המן והוא ספר נכבד מעולה: שחבר החכם המופלא מקור החכ׳ והמעיין: והוא רבינו בחיי הדיין זצ״ל: ודבריו לכל מרפא וארוכה: פי׳ כל פרשה ופרשה בעניינים הראוים אליה: כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה: ופירש גם כן כל הפסוקים אחד אחד: וארבעה פנים לאחד: והם פשט מדרש ושכל וקבלה: כדי שיקח כל אחד ואחד חלק הראוי לו: כפי אשר תשיג יד שכלו: ויאר אלהים את כל אשר עשה ר׳ שם טוב: והנה טוב מאד: ולפי שהוא טוב הכל יאמרו בלב טוב יפתח ייי״ לו את אוצרו הטוב להריק לו עד בלי די ברכה: כדי להתמיד המלאכה אשר היא בארץ חדשה כתובה בעט ברזל בצפו[ר]ן שמיר חרושה: לכתוב פירוש כל התורה: לפי שהוא נכנס בעובי הקורה להתחיל להשלים הספר לבדו: ואין אחר אתו: והמלאכה מרובה והפועלים יחידים: שני אחים כשני צמידים: ושמם יהודה וראובן ידידים: ומשנים קדמוניות התחיל לעשות מאלו המעשיות והתחבר עם עדת חברים: וכתב הרבה ספרים: והם הוגוהו בכסף ובדברים: ועשה זאת המלאכה כמה פעמים: ויהי כי ארכו לו שם הימים: בסוף אמ׳ וג(ם)מר בלבו לכתוב הספר הנזכר הוא לבד ואין אחר אתו: ומאחר שהוא השתדל לכותבו בעצמו יהי אלהיו עמו להשלים חפצו בעירו ובארצו: להרביץ תורה בישר׳ להפיק שאלת כל שואל: השם ברחמיו יביא הגואל לנו ולכל ישראל אמן: נשלם זה הספר הטוב אשר כתב ר׳ שם טוב בסדר ויקח בן בקר רך וטוב בי״ז ימים לחדש מרחשון שנת ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול **זמרה**.

פיוט לסדר הפרשיות לה׳ שולמית שחרחורית

שמע מיני וזמר אחדש לפניך: בדברים נכוחים אדבר בדתיך: ראשי הסדרים מאירים פעמיך: רביד צואר נתתים על גרוניך: תחלת ראשית מנוחתיך: לך וראה חיי מולדותיך: יוציא וישלח שבוים לקץ ויגש חייך: אלה תראה בבא שלח שמועתיך: משפטים קחה וצוה את ראש קהליך: פקוד וקרא וצו לשמונת זרעך: זאת תהיה אחרי קדושת כהנך: בהר סיני חקקתים ובאהליך: נשו ועלו ושלחו בני קרחך: פר וצפור לפנחס ראש מטותיך: נסע בדברי תחנונים ציריך: עקב ראה שוטרי מלחמותיך: כי תבא ותתיצב כהלכותיך: תאזינו ותתברך באלהיך קרא ושנה ותרגם תמיד סדריך: ואלה שמות הם סימניך:

Miszellen und Notizen von M. Steinschneider.

74. In einem Artikel über die biblische Exegese des Josef Kaspi (Jew. Qu. Review XVIII, 1905 p. 140) hebt Bacher eine Stelle über **Ballspiel** hervor, welches auch als Gymnastik diene. Darüber gibt es eine Abhandlung von Galen, die auch ins Arabische übersetzt wurde (Virchow's Archiv Bd. 124, 1891 S. 293 n. 57, 58). Fromme Juden verboten dieses Spiel als תלוי שפיעל; ist vielleicht in מעשה תלוי davon die Rede, dass Jesus mit dem Ball spielte, anstatt zu studieren?[1])

75. Zur **Blut**frage. Der sogenannte jüdische Ritualmord, über welchen kürzlich wieder eine angebliche Quelle entdeckt worden[2]), ist seit mehr als 60 Jahre durch den Missionär Biesenthal („Corvé") auf das christliche Abendmahl zurückgeführt[3]). Prof. Strack hat die verschiedenartige Anwendung des Menschenblutes eigentlich ohne Not in die Debatte gezogen. Doch ist es nicht unwahrscheinlich, dass der herrschende Aberglaube in Bezug auf die magische Wirkung des menschlichen Blutes dazu beigetragen hat, den Glauben an den Gebrauch von Christenblut zu bestärken. Die Alchemie beschäftigte sich bekanntlich nicht bloss mit der Goldmacherkunst, sondern auch mit dem „Stein der Weisen" (und Anstoss der Toren), welcher die Gesundheit und das Leben über das gewöhnliche Mass hinaus erhält. Unter dem Einfluss des berühmten Arztes Paracelsus (gest. 1541) fand zwischen Alchemie und Heilkunst eine engere Verbindung statt (Kopp, die Alchemie, Heidelb. 1886, I, 33ff.). Diesem Kreise gehört ohne Zweifel das Latein. ms. Digby 174[7] an, worüber Macray's Catalog Folgendes mitteilt. Ueberschrift: De humano sanguine, sive de compositione medicamenti cujusdam e sanguine per separationem quatuor elementorum. Anfang: Ex sanguine humano philosophicam medicinam extrahamus sive componamus. Die Bezeichnung „philosophisch" für alchemistisch ist wohl erst durch Uebersetzungen aus dem Arabischen eingeführt.

76. Ueber hebr. **figurirte Gedichte** ist meines Wissens noch Nichts bekannt. Das Bodl. ms. Uri 179 bildet das Gedicht (Neub. 373 übergeht es) בסוד טעמי מקרא; in der Mitte steht

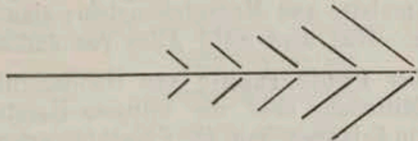
---

1) [Vgl. רם ומועד S. 10 Z. 19. *Fr.*]

2) Der Ritualmord bei den Talmud-Juden, von Dr. Carl Mommert, Leipzig, Haberland 1905, VI, 277 S.

3) Vgl. Ad. Harnack, Medicinisches aus den ältesten Kirchenvätern, Leipzig 1892, S. 30 (auf diese Stelle macht mich Hr. Dr. Pick aufmerksam).

פני רב יעקב אורו נהמה בנו מאיר ומאיר לאדמה (das ist Jakob Tam). Aus dieser Stammlinie zweigen sich 5 Linien rechts und links ab.

77. Ist **Jacob** Salomon Damascenus, welcher Rostgard arabische Sprichwörter diktirt (Hafniae 1767; s. Zenker, Bibl. Orient. I, 51 n. 410), ein Jude?

78. Zu Fürst, B. J. II, 252 gab mir David Cassel einst folgende Notiz: ס' נחלת יעקב, f. Breslau 1849 von **Jakob Lissa** (b. Jakob Mose b. Natan b Chacham Zebi), her. von dessen Enkel Naftali Zebi Hirsch Chachamowicz, enthält im 1. T. ביאורים נחמדים על התורה, nebst אגדות u. einigen הספרים; im 2. T. חדושי הלכות und תשובות, u. auch einige תשובות vom Enkel des Verf., Abraham Teomim, Rabb. in זבארוב in Galizien.

Auf die Vorr. des gen. Abr. Teomim folgt das Testament Jakob's in 29 §§, an dessen Schluss es heisst: ויכל יעקב לצוות את בניו וימת ויאסף אל עמיו ביום ו"ו כ"ה אייר תקצ"ב מנוחתו כבוד בק"ק סטריא יע"א במדינת גאליציען. Am Ende ein Stück aus Megillat Sefer von Jakob Emden, Handschr. in Oxford, das (nämlich das Stück) schon im Measef תק"ע H. 1. abgedruckt ist und eine Biogr. des Chacham Zebi u. seiner Familie enthält.

Dann ein Stückchen aus תורת הקנאות und Grabschrift des Chacham Zebi (Lemberg, Nacht zu Montag 1. Ijar 1718).

Jakob Emden ist geb. Mitte Sivan 1696 in Altona.

79. Eine physiognomische Bemerkung vom Måler **Lenz** findet sich in Lavater's Physiogn. Auswahl, her. von Orelli IV, 18.

80. Ein **Lobgedicht.** Die tålmudische Phråse von den „10 Massen", wovon 9 ($^9/_{10}$) auf eine Specialität kommen, ist zu einem Pånegyricus, und dieser zweimål, vielleicht noch öfter, übertragen worden. Von עשרה קבין שבל erhielt Maimonides 9 (meine Compilåtion מורה מקום המורה n. 58). Auf Abraham ibn Esra überträgt es (in der Sammlung von Kahana S. 128) Moses הגולה, dås ist Moses b. Jakob, Verf. von אוצר נחמד und שושן סודות (HB. XVI, 32, 136, XVII, 120, XVIII, 3, XX, 122). In einem ms. Reifmann's von שושן סודות wird es auf Nachmanides übertragen, nåch Reifmånns Notiz im Supplem. zu Benj. ש 358.

81. Magnet. Karl Ausserer hat eine wertlose Abhandlung: „Die Geschichte der Magnetnadel" im Programm des Staatsgym-

nasiums in Troppau für 1875/6 (32 S. gr. 8) veröffentlicht, worin S. 1 Folgendes zu lesen ist: Die Juden in der babylon. Gefangenschaft trugen Amulette aus Magneteisenstein; eine Quelle dafür ist nicht angegeben. Was wird nicht Alles von Juden erzählt!

82. „Ueber **Photographie** von Handschriften und Druckwerken“, eine Mitteilung über die billigste Herstellung, von Prof. E. Wiedemann in Erlangen, mit einer Nachbemerkung von P. S. (P. Schwenke, Red. des Centralblattes für Bibliothekswesen 1906, Sonderabdr. S. 22—5) über die Preise der Anfertigung in Paris, Oxford, Berlin. — Diese Angelegenheit ist von Interesse für jeden, der einer treuen Copie bedarf.

83. **Plantavitius** war nicht Schüler des Jehuda Modena; das bemerkte ich gelegentlich (Mitschr, 43, 316). Hr. Blau (Leo Modena's Briefe, im Jahresbericht d. Landesrabbinerschule, Budapest 1905 S. 7) fragt nach der Quelle; er durfte nur die von mir und ihm citirte Stelle über die 2 Briefe nachschlagen, um dort eine Erklärung Luzzatto's zu finden, warum Pl. ihn Lehrer nenne; im Art. Plant. in der ZfHB. IV, 85 n. 318 habe ich das nicht berührt. Ich frage jetzt: Wo nennt Pl. selbst Leo so? Aus dem Thes. citirt Hr. Blau „illustrissimi Episc. Lodov. quondam praeceptor“. Das schrieb nicht Pl. selbst.

84. (Zur **Polemik**). Als Verfasser einer „Disputatio Judaei cum christiano wird im ms. lat. Paris. 12312 (nach Hauréau, Notices et Extr. II, 57) **Gilbert Crispin** genannt; vgl. diese Ztschr. VIII, 149 n. 50.

Die Sitzungsberichte der philos.-histor. Klasse der Wiener Akademie Bd. 140, 1904, enthalten als I. Abhandl. E. Bradtke, Epilegomena zur Wiener Ausgabe der *Altercatio legis inter* **Simonem** *Judaeum et Theophilum Christianum,* 197 S. Die Alt. ist im 45. Bd. des Corpus scriptor. eccl. lat. Wien 1904, von der Akad. durch Bradtke herausgegeben (S. 5 A. 5). — Eine Prüfung dieser zu den ältesten ihrer Sprache und Gattung gehörenden Schrift von nichtchristlichem Standpunkt ist durch die gründliche und vielseitige Abhandlung des Herausgebers nicht überflüssig gemacht.

85. **Süss** Oppenheim (oben S. 81) ist auch der Gegenstand eines arabischen Schriftchens, welches die k. Bibliothek in diesem Jahre (1905) erworben hat. Der Titel ist hebräisch סיפור זים אפפענהיים von ש׳ ע׳ ח׳ (was bedeuten diese Buchstaben?), Calcutta 1897, 132 S., durchaus mit hebr. Lettern.

86. Jüdische **Tanzmeister** in Italien gehören zu den neuesten Entdeckungen der Kulturgeschichte. Ueber Guglielmo, Verfasser

einer Tanzkunst, s. Monatsschr. 1898 S. 419; ein anderer, Masetto, in Pesaro 1429, hatte eine hohe Praxis; s. Revue des Études J. t. 48, p. 242.

87. Ein Glückwunsch zu **Zunz's** silberner Hochzeit (1847).

י׳ום טוב היה בטוב
ו׳שמח באשת נעוריך
מ׳צא אותה ממוצא טוב[1])
ט׳וב סחרה כיקר ספר׳ך
ו׳מה לך לבינה מקנה הטוב
ב׳הררי קודש מרחם משחרך

Bibliographische Miszellen.

Von **A. Marx.**

סליחות. Krakau 1665

6 Bl. kl. 4° Beginn:

סליחות אלו מיוסדיי על כל צרה שלא תבא ליצלן רחמנא. בשעת תחלואי השחורים עוללים ויונקי שדים בגזירת אלהא. באבעבועות פורחות. יגן עליהם אלהי הרוחות. תיברו ונוסדו מאז משני המאורות הגדולים והיו למאורות ה״ה גאוני ורבני קששאי אנשי השם אשר מעולם שם האחד אלעזר הוא הרב הגאון מהר״ר **אליעזר** אשכנזי ז״ל ושם השני הרב הגאון החסיד מהר״ר **משה** בהרב הגאון מהר״ר ישעיה מנחם מענדיל ז״ל סליחה המתחלת א ל ה י ם ע ל י ו ן ופזמון א י ן ל נ ו פ ה יצאו מפי הרב מוהרר״א אשכנזי הנ״ל ופזמון מ ו ש ל ב ע ל י ו נ י ם יצא מפי הרב מוהרר״ם הנ״ל ועוד בא שלישיה סליחה אחת הנמצא׳ בתוך סליחות הקדמונים המתחלת א ל נ א ר פ א ת ח ל ו א י פ ו ר י ה וכולם עולים בקנה אחד להתפלל לחנן מול אמיץ כח ורב אונים להסיר תמות הזה מנערים קטנים. בכן אמרנו לחבר האהל והיה המשכן אחד לחברם במחברת אחד בפקודת מרא דאתרא הרב הגדול מוהר״ר **אריה ליב** נר״ו אב״ד ור״מ דק״ק קראק׳ והגליל אשר גזר לאמרי׳ בשני וחמש׳ הסליחות הנ״ל אכן הפזמונים יאמרו העם כפעם דהיינו פזמון אחד ביום שני ופזמון אחד ביום חמשי. בשנת אנכי **שלח לכם** את אליהו הנביא לפני בוא יום הגדול והנורא לפ״ק:

1a אלהים עליון, 3b אין לנו פה, 4b פזמון ליום חמשי, ib. . . . פזמון בניגון הנינו. ושם המחבר הגאון האשל הגדול מהר״ר מ ש ה בן הגאון מהר״ר[2]) י ש ע י׳ מ נ ח ם

---

[1]) In Prag erzählt man, dass Baruch Jeitteles an der Türe von einem Besucher geschrieben fand: ברוך רופא חולם, was er seiner unfreundlichen Frau erklärte: der Arzt Baruch hat eine Frau mit Cholem, מוצא Koh. 7, 26, nicht מצא Sprüche 18, 23.

[2]) Der Pismon von Moses Menachem Mendel auch auf einem einzelnen Blatt fol. (Prag) separat gedruckt oder aus einer anderen Ausg. der Sammlung. Ueberschrift bis המחבר, Name nicht erwähnt, als Akrostichon hervorgehoben. (Nach א״ב folgt משה בן מהרר ישעיה מנחם ז״ל חזק).

תחנה אל נא רנא. 6b ,מענדל ז"ל היה אב"ד בעיר ואם בישראל בק"ק פראג
Am Ende heisst es ברם זכור לטוב האשה החכמנית הדרשנית הגבירה והחסידה
מרת אידיל [בת][1] הגאון המחבר מהורר"ם חנ"ל אשר הזילה מכיסה לזכות הרבים
להביא לבית הדפוס הסליחות הנ"ל וזכותה תעמוד לנו ולכל ישראל אמן. Einen späteren
Druck dieser סליחות verzeichnet Steinsch. CB. col. 448 No. 295.

סליחות ליום שני באדר Prag 1613 [2])

Dies ist die Seitenüberschrift der סליחות. Das Titelblatt beginnt mit folgendem Berichte:

ויהי באלף הששי שנת חמשת אלפים ושלש מאו׳ ושבעים ואחד לבריא׳ עולם בשני ימים לחדש אדר [= 15 Febr. 1611] ביום שלישי היתה פה ק"ק פראג מהומה גדולה בין כל שרי המדינה עם חיל פסויאר אשר באו לכבוש העיר ולא עלתה בידם וביום זה היתה מלחמה עצומה ביניהם ומהומה גדולה היתה בעם וישראל היו בחרדה עצומה גדולה מאוד וה׳ הצילם ברחמי ית׳ על כן קימו וקבלו עליהם כל יושבי ק"ק פראג ואגפיה לזכור חסד ה׳ מידי שנה בשנה ביום זה לזכרון בהיכל ה׳ בכל תגמולותי אשר גמל אתם בעיתים הללו ולומר ג׳ סליחות אילו תוך תפילת י"ח ולהתענות ביום זה עד חצו׳ ולבקש מלפני ה׳ על עמו שיעשה עמנו אות לטובה בכל דור ודור:

חבר הסליחות האלו. . מהר"ר שלמה אפרים י"ץ בן מהר"ר אהרן זצ"ל בהסכמת הקצינים ראשים וטובים ומנהיגי הקהלה ובהסכמת האלופים הבתי דינים דק"ק פראג הנ"ל שנת נשיא הוא [1613 —] בישראל יחתום שמו בסוף סליחה ראשונה שלמה אפרים חזק ואמץ — 3 Bl. fol.

Prag שע"ג begonnen Donnerstag ר"ח אדר [= 21 Febr. 1613] beendet Freitag ר"ח אדר [= 22 Febr.] bei Jakob Bak und Jehuda ben Alexander hak-kohen genannt Leib Setzer, fol. 1b beginnt אלה אזכרה, 2a תולעת יעקב אל תירא (שלמונית), 3a (פזמון בניגון חננו ה׳ חננו) לך ה׳ צדקה כי שמת בנפשינו.

Vgl. Steinschneider CB. col. 447 Nro. 2945 Geschichtsliteratur I 179 § 139b. Zunz Litg, 421.

---

[1]) Vgl. über sie Hock in גל עד p. 70, über ihr deutsches Compendium des Josippon vgl. CB. p. 1552 N 15, über ihren Vater Zunz Litg. 430 Perles Monatsschrift 14 (1865) p. 90 Anm 19.

[2]) Aus Halberstams Bibliothek zusammengebunden mit 1) סליחות Prag 1613 (Zunz, zur Geschichte p. 289 No. 150 wo 4° statt 2°) Anfang bis Bl. 8 fehlt, 2) dem Anhang zu סליחות 1605, 3) den im folgenden beschriebenen סליחות von Elieser Aschkenasi, 4) den סליחות לי"ד חשון (vgl. Roest 730f., Grätz 10³ p. 38, Steinschneider col. 2793 No. 7523 (und 2956?) und 5) dem Einblattdruck אין תשורה Roest p. 701, Steinschneider col. 2794 No. 7524 sowie 6) den פזמון בניגון חנינו ה׳ חנינו לעצור ולבטל המות הבא בעונות המבוארים למטה על כן כל אדם יהרהר בתשובה בכל לבו בזכור אותו עון ויתקן מעשיו ומיוסד על פי אלף בית ושם המחבר משה mit Akrostichon בן מהר"ר ישעיה מנחם זל חזק 1 Bl. auf beiden Seiten bedruckt beginnt מושל בעליונים.

מחזור Prag 1522—25.

Von dem zweiten Bande des ersten Prager מחזור ist bisher kein Exemplar bekannt geworden. In dem in Cat. Michael (אוצרות חיים) No. 24—25 angeführten ist der 2. Band einer späteren Ausgabe entnommen (cf. Zedner p. 466). Zunz zur Geschichte p. 271 No. 6 und Steinschneider C. B. Col. 368 No. 2445 beruhen auf der irrigen Angabe des Catalogs. Aus Judge Sulzbergers Sammlung besitzt unsere Bibliothek ein prachtvolles Exemplar des vollständigen מחזור. Der 2. Band, der die Festgebete für die פסח, ד׳ פרשיות und שבועות enthält, hat 133 Bl. (16 × 8 + 5). An 6 Stellen enthält der Rand Bordüren (1b, 18a, 30a, 51a, 76a, 100b). Er ist, wie das hier folgende Epigraph beweist, erst 1525 und nur von zweien der vier Drucker des ersten Bandes gedruckt worden. Das Epigraph lautet:

הנה אחנו מחוקקים שנים   נתנו לבינו למלאכת שמים:
להרבות הודה ולהראות כבודה   וחקקנו תפלת שהיא במקום עבודה:
בכן נשלם מחזור חלק שני   בעזרת הגוזר ואין מניא:
לחבר זה עם זה במערכות   ולא יחצו עוד לשתי ממלכות:
ותהי השלמתו בהוצאה ובמעשה על ידינו   שנת ה׳פ׳ר׳ עצת אויבינו:
היום יום ה׳ לאב חצי החדש   ונגמרה מלאכת הקודש:
ובכן יזכנו לבניין בית עולמים   כה תפלת החקקים הנרשמים:
מאיר מכתם לדוד ז״ל כותב תפילין מפרגא המחקק
חיים בר דוד שחור שליט המחקק.

Sefardischer Siddur Verona 1648.

Steinschneider C. B. col. 326 Nr. 2147—48 führt einen deutschen und römischen Siddur Verona 1648 an. Wir besitzen (Halberstam-Sammlung) auch einen spanischen Siddur, der gleichzeitig dort im selben Format gedruckt wurde סדר תפלות כמנהג ק״ק ספרדים עם פרקים תהילים פרשיות ומעמדות, Verona הת״ח, 178 (wovon 132—53 herausgerissen) + 59 incomplett, (תהלים fehlt) + 12 Bl. (מאה ברכות). Angebunden ist: Jakob Chagis דיני ברכת השחר (Zedner p. 306).

Elieser Aschkenasi סליחות Prag 1618.

סליחות ופזמונים אשר איזן וחבר כבוד הגאון מהר״ר אליעזר אשכנזי

der in seiner Vorrede sagt, bei dem Mangel an Gebeten für besondere Unglücksfälle habe er סליחות und פזמונים für verschiedene solche Ereignisse verfasst. Vgl. Zunz Litg. S. 418. וכבר נדפסו בק״ק קראקא בצווי הגאון מרא דמתא מהר״ר יוסף כ״ץ זלה״ה עוד נדפס שנית בק״ק לובלין בצווי הגאונים שמה ועכשיו נדפס שלישית בצווי הגאון מוהר״ר אפרים והגאון מוהר״ר ישעיה הורוויץ והאלופים ב״ד מ״ש יצ״ו פה ק״ק פראג ע״י שלמה בר אשר זצ״ל שמש דהגאון והאלופים הנ״ל נדפס פה פראג שנת שע״ח לפ״ק bei Moses Katz 8 Bl. fol. Die 2 letzten Bl. sind in der Bodlejana vorhanden. Steinschneider C. B. col. 448 No. 2947, Zunz, Zur Geschichte p. 282 No. 93 ist danach zu berichtigen. Von der ersten Ausgabe (C. B. col. 2793 No. 7519) ist kein Exemplar vorhanden; die 2. ist in Amsterdam (Roest p. 701. C. B. ib. No. 7520—21, die identisch sind cf. col. CXXVIII).

Mitteilungen

aus dem

Antiquariat von J. Kauffmann, Frankfurt a. M.

Neuerworbene Handschriften:

3) **[Minhagim, מנהגים]**, Religiöse Bräuche und Riten. 78 Bl. 4°. Hlblwdbd. M. 60.—

In dieser, in deutscher Kurrentschrift und in jüd. deutscher Sprache geschriebenen Sammlung von Gebräuchen für das ganze Jahr findet auch eine sehr grosse Anzahl von Gebräuchen Erwähnung, die im Laufe der Jahrhunderte fast völlig in Vergessenheit geraten sind. Ein Beweis für das sehr hohe Alter dieser Handschrift.

Dieses Manuskript stellt ein überaus wichtiges Dokument für die mittelalterliche Geschichte und die Umgangssprache der Juden überhaupt wie für die Sprache und den Dialekt der deutschen Judenheit insbesondere dar.

4) **Jacob b. Ascher.** טור א״ח, Ritualkodex Orach Chaim. 201 Bl. (hiervon 59 auf Pergament). Fol. alter Ldrbd. M. 180.—

Schöne, sehr alte oriental. rabbinische Schrift. Beginnt mit § 12 und schliesst m. § 645. Der Text weicht im wesentlichen von den gedruckten Ausgaben ab, und enthält auch die הלכות דעות des Maimonides. Die Einteilung der Paragraphen ist hier eine ganz andere.

5) **Gebete**, die täglichen [סדר תפלה], für das ganze Jahr, nach römischem Ritus. 240 Bl. auf Pergament. 32°. Ldrbd. vergoldet M. 120.—

Dieser Kodex ist in schöner, deutlicher punktierter rabbinischer Schrift mit abwechselnden roten und blauen Initialen, die in primitiven Federzeichnungen ausgeführt sind, geschrieben; er enthält sämtliche Gebete, und viele, Zunz nicht bekannte Pijutim, für die Wochentage, Sabbate, Fasttage und sonstige Gelegenheiten und ist wahrscheinlich am Ende des XIV. Jahrhunderts in Italien geschrieben. Dafür spricht der Umstand, dass die Segenssprüche von ברכות השחר, und in der שמנה עשרה das Gebet ולמלשינים, noch in den ursprünglichen Formen niedergeschrieben waren und erst nachträglich radiert und abgeändert wurden (vgl. Landshut הגיון לב S. 10 u. 60).

Das Manuskript ist auf schönem Pergament geschrieben und vorzüglich erhalten. Voran gehen Eintragungen früherer Besitzer über Geburts- u. Sterbefälle aus den Jahren 1657—1707.

Verantwortlich für die Redaktion: Dr. A. Freimann in Frankfurt a. M.
Für die Expedition: J. Kauffmann, Verlag in Frankfurt a. M.
Druck von H. Itzkowski in Berlin.

